

Huvudman
utbildningsnamnden@alingsas.se

2019-01-15
Dnr 400-2017:10219

Rektor vid Alströmergymnasiet sektor 4
Kjell.hemmingsson@alingsas.se

Beslut

efter kvalitetsgranskning av studie- och
yrkesvägledningen på gymnasiala
yrkesprogram vid Alströmergymnasiet sektor 4
i Alingsås kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19 § skollagen (2010:800) genomfört en kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledningen på gymnasiala yrkesprogram. Syftet är att granska huruvida eleverna får en studie- och yrkesvägledning som utgår från deras behov och förmår vidga deras perspektiv på sin studie- och yrkesvalsprocess.

De övergripande frågeställningarna är:

- 1. I vilken utsträckning tar rektor och personal ansvar för att studie- och yrkesvägledning sker kontinuerligt och integrerat inom den ordinarie undervisningen?*
- 2. I vilken utsträckning utgår studie- och yrkesvägledningen från elevernas behov för att bilda en helhet för eleven och stödja dennes studie- och yrkesvalsprocess?*
- 3. I vilken utsträckning ges eleverna allsidiga kunskaper om arbetsmarknaden som förmår vidga elevernas perspektiv och motverka begränsningar i studie- och yrkesval utifrån föreställningar om kön och social eller kulturell bakgrund?*
- 4. I vilken utsträckning tar huvudmannen ansvar för att rektor ges goda förutsättningar för arbetet med studie- och yrkesvägledning på skolenheten?*

Granskningen genomförs i 29 utvalda verksamheter och i urvalet ingår såväl enskilda som kommunala huvudmän. Alströmergymnasiet sektor 4 med huvudman Alingsås kommun, ingår i denna granskning. När alla beslut är fattade i granskningen redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport.

Skolinspektionen besökte Alströmergymnasiet sektor 4 den 23 och 24 oktober 2018. Det program som granskades var handels- och administrationsprogrammet. Besöket genomfördes av Bo Jersenius och Mikaeil Yousefi. Intervjuer med elever i årskurs 2, lärare, studie- och yrkesvägledare, rektor samt representanter för huvudmannen har genomförts.

På Alströmergymnasiet som helhet finns tolv nationella program samt introduktionsprogram. På Alströmergymnasiet studerar totalt 1168 elever. Det finns två utbildade studie- och yrkesvägledare som omräknat till heltidstjänster arbetar 180 procent inom samtliga program. Studie- och yrkesvägledarna är anställda på utbildningsförvaltningen och har gymnasiechefen som närmaste chef. Handels- och administrationsprogrammet ingår i sektor 4 som är en av fem sektorer vid Alströmergymnasiet. I sektor 4 finns ytterligare tre nationella program. Sektorn leds av en rektor. Vid handels- och administrationsprogrammet studerar 56 elever, varav 28 flickor och 28 pojkar. Fem lärare undervisar på programmet.

I detta beslut ger Skolinspektionen sin bedömning av det granskade området och anger de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat inom ramen för

granskningen. I bilaga 1 redogörs kortfattat för de författningar och allmänna råd som ligger till grund för granskningen.

Skolinspektionens bedömning

1. Studie- och yrkesvägledning i undervisningen

Inom detta område granskas i vilken utsträckning rektor och personal tar ansvar för att studie- och yrkesvägledningen sker kontinuerligt och integrerat inom den ordinarie undervisningen.¹ Bland annat om det finns en tydliggjord arbetsfördelning, att former för samverkan finns, att arbetet följs upp i det systematiska kvalitetsarbetet och att behov av kompetensutveckling tillgodoses. Vidare granskas om undervisningen planeras och genomförs så att studie- och yrkesvägledningen ger eleverna förutsättningar att göra välgrundade studie- och yrkesval.

Det framkommer i intervjuer att rektorn inte har tydliggjort arbetsfördelningen för arbetet med studie- och yrkesvägledningen så att det är känt vilka arbetsuppgifter som ligger på lärare respektive studie- och yrkesvägledaren gällande den vida studie- och yrkesvägledningen.² Lärare uppger i intervju att de har uppfattningen att studie- och yrkesvägledaren har hand om den snäva vägledningen och att de som lärare tar för givet att den vida studie- och yrkesvägledning ingår i deras ansvar som lärare. Några lärare säger att de inte diskuterat studie- och yrkesvägledning "med någon rektor" och studie- och yrkesvägledaren säger att hen inte är involverad i den vida studie- och yrkesvägledningen i någon större utsträckning. Flertalet av de intervjuade säger att det finns ett behov av att diskutera och systematisera studie- och yrkesvägledningen. Den plan för studie- och yrkesvägledning som huvudmannen har upprättat tar enligt studie- och yrkesvägledaren framförallt sikte på den snäva vägledningen och är inte känd av alla lärare som Skolinspektionen intervjuat.

Av intervjuer med både lärare och studie- och yrkesvägledaren framgår att rektorn i vissa avseenden har organiserat verksamheten så att förutsättningar ges för samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledaren. Det finns till exempel gemensamma mötestider då lärarna och studie- och yrkesvägledaren har tillfälle att träffas, dock har denna möjlighet ännu inte använts för planerade möten enligt studie- och yrkesvägledaren. Lärarna i de gymnasiegemensamma ämnena ingår inte i arbetslaget kring handels- och

¹ I bilaga 1 redogörs kortfattat för Författningar och allmänna råd som ligger till grund för denna kvalitetsgranskning.

² Med begreppet *vid* studie- och yrkesvägledning avses all den verksamhet som bidrar till att ge elever kunskaper och färdigheter som underlag för att fatta beslut om framtida studie- och yrkesval. Studie- och yrkesvägledning i *snäv* bemärkelse är den personliga vägledning som studie- och yrkesvägledaren ger i form av vägledningssamtal, individuellt och i grupp. Skolverket (2013). *Allmänna råd med kommentarer Arbete med studie- och yrkesvägledning*. Skolverkets publikationsservice, andra tryckningen, Stockholm 2017, s. 9

administrationsprogrammet. Studie- och yrkesvägledaren säger dock att lärarna har stor tillgång till hen för samtal och diskussioner. Enligt lärarna handlar det då dock främst om elevers behov av enskilda vägledningssamtal och organisatoriska frågor som elevers byte av program eller kurs. Rektorn har schemalagt mentorstiden, så att eleverna är tillgängliga för bland annat gemensam studie- och yrkesvägledning. Studie- och yrkesvägledaren har vid några sådana tillfällen informerat eleverna om högskolestudier och studier vid yrkeshögskola.

Vid Alströmergymnasiet finns ett programråd inriktat på handels- och administrationsprogrammet som ger goda förutsättningar för samverkan med externa aktörer. Samverkan sker i undervisningen regelbundet genom studiebesök och genom besök av externa föreläsare. Som exempel framkommer i intervjuer att arbetsförmedlingen och en fackförening informerat elever som studerar på handels- och administrationsprogrammet och att studiebesök gjorts på företag som representerar olika inriktningar inom handelsbranschen.

Av intervjuer med lärare och rektorn framgår att rektorn har inte gjort någon analys av behovet av kompetensutveckling för personal som arbetar med studie- och yrkesvägledning. Enligt rektorn ingår dock frågan vid medarbetarsamtal och i andra individuella samtal mellan rektorn och lärare. Intervjuade lärare uppger att de inte har tagit del av någon planerad kompetensutveckling som inriktats mot att integrera studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Studie- och yrkesvägledaren och lärare uppger i intervju att studie- och yrkesvägledaren inte har använts som resurs i kompetensutveckling av personalen. Rektorn säger i intervju att lärarna sköter mycket av omvärldsbevakningen själva och hittar de kurser de vill delta i. Enligt lärarna och rektorn har lärarna oftast möjlighet att delta i den kompetensutveckling de önskar. Lärarna har också möjlighet att delta i det branschråd för handel som finns i Göteborg.

Beträffande uppföljning av studie- och yrkesvägledningen uppger lärarna och studie- och yrkesvägledaren att de inte deltagit i någon uppföljning av studie- och yrkesvägledningen. Enligt studie- och yrkesvägledaren görs uppföljning av den snäva studie- och yrkesvägledningen, men för att det ska kunna ske även av den vida studie- och yrkesvägledningen behöver det vara tydligare hur denna är tänkt att bedrivas. I den rapport över sektorns systematiska kvalitetsarbete för år 2017 som Skolinspektionen tagit del av inför granskningen finns en beskrivning av tillgången till studie- och yrkesvägledare inom rektorns ansvarsområde, men ingen analys av hur studie- och yrkesvägledning bedrivs inom undervisningen. Rektorn berättar att det, utöver det som framgår i rapporten, görs en uppföljning av studie- och yrkesvägledningen genom att de nuvarande eleverna har fått svara på frågor om sin syn på studie- och yrkesvägledningen i en enkätundersökning och genom att tidigare elever sex månader efter att de avslutat sin gymnasieutbildning får frågor om sin nuvarande sysselsättning.

Granskningen visar att det finns inslag av studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Elever berättar i intervjuer om att de i undervisningen talar mycket om vad som ska hända efter gymnasiet, framförallt med inriktning på vilka yrken som kan bli aktuella för eleverna efter att de avslutat studierna på handels- och administrationsprogrammet. Elever och lärare berättar om att eleverna haft grupparbeten kring teman som "det här kan du bli i framtiden" och att de haft i uppgift att göra en tidning där de beskrivit sina

individuella mål. Lärare berättar också om andra exempel då de på olika sätt integrerar studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Till exempel grupperbetar eleverna kring olika yrken, genomför personlighetstester och skriver sina personliga CV. Ett annat exempel lärarna berättar om är att eleverna i samband med arbetsplatsförlagt lärande (APL) får söka till tre platser varefter lärarna genomför en "anställningsintervju" med eleverna. Eleverna får då bland annat träna på att beskriva sig själva och på att motivera sitt val av platser. Lärarna uppger att de även på andra sätt kopplar elevernas APL till undervisningen. Det kan gälla ergonomiaspekter inom ämnet idrott eller kring fackspråk med koppling till framtida arbetsplatser inom ämnet svenska. Elever och lärare ger också flera exempel på genomförda studiebesök och på tillfällen då eleverna får ta del av yrkesverksammas erfarenheter inom branschen. Ett annat inslag som ger eleverna studie- och yrkesvägledning som nämns av lärare och rektorn är Ung företagsamhet (UF). I de genomförda intervjuerna framkommer dock få exempel på att eleverna i undervisningen ges kunskaper om utbildningssystemet och utbildningsvägar efter gymnasiestudierna. Elever säger i intervju att lärarna inte tar upp hur olika ämnen till exempel är relaterade till högskolestudier.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att rektorn och personal vid handels- och administrationsprogrammet vid Alströmergymnasiet sektor 4 till delar tar ansvar för att studie- och yrkesvägledningen sker kontinuerligt och integrerat i den ordinarie undervisningen. Någon arbetsfördelning som klargör hur den vida studie- och yrkesvägledningen ska genomföras på handels- och administrationsprogrammet finns dock inte. Det innebär att det finns risk att elever går miste om kunskaper och färdigheter för att fatta de beslut om framtida studie- och yrkesval som en komplex och föränderlig arbetsmarknad kräver.

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen därför att ett arbete i första hand behöver inledas inom följande utvecklingsområde:

- Rektorn behöver se till att det finns en tydlig arbetsfördelning mellan berörda yrkesgrupper när det gäller den vida studie- och yrkesvägledningen. Rektorn behöver också se till att arbetsfördelningen är känd av personalen.

2. Anpassning av studie- och yrkesvägledningen efter elevernas behov

Inom detta område granskas i vilken utsträckning den vida studie- och yrkesvägledningen utgår från elevernas behov och hur den anpassas för att stödja elevernas studie- och yrkesvalsprocess och skapa en helhet för eleverna.³ Bland annat om det på skolan finns en bild av elevernas behov av kunskap och av att kunna reflektera kring sin egen utveckling i förhållande till sina framtidsmål. Vidare granskas hur denna bild ligger till grund för skolans arbete inom området.

Granskningen visar att rektorn och lärare i huvudsak har en bild av elevernas studiesituation och deras framtidsplaner, men denna relateras inte till deras behov av studie- och yrkesvägledning. Det finns inte någon helhetsbild som, exempelvis utifrån en kartläggning, beskriver elevernas behov av studie- och yrkesvägledning. Rektorn uppger i intervju att hen får sin bild av elevernas behov av studie- och yrkesvägledning framförallt genom samtal med lärare och studie- och yrkesvägledaren. Även i de programmöten som rektorn har med lärarna får rektorn mycket information, framförallt relaterat till elevernas APL. Studie- och yrkesvägledaren säger att hen delger rektorn de specifika framtidsplaner som elever ger uttryck för. I intervjuer med rektorn, studie- och yrkesvägledaren och lärare framkommer framförallt att det finns behov av att arbeta för att motivera elever som har hög frånvaro. Rektorn har inte givit några riktlinjer kring hur studie- och yrkesvägledningen ska anpassas efter elevernas behov.

Av intervjuer med studie- och yrkesvägledaren, rektorn och lärare framkommer att det pågår diskussioner kring generella åtgärder ämnade att motivera eleverna till att avsluta sina studier med en gymnasieexamen. Insatser som har diskuterats är bland annat att tidigare under utbildningen informera eleverna om innebörden av en gymnasieexamen. Enligt rektorn har det diskuterats i programrådet om att genomföra "yrkesdagar" för eleverna. Rektorn säger också att hen har en ambition om att lärarna ska samarbeta mer, till exempel arbeta i temaform kring centralt innehåll från flera kurser. Det framkommer dock i intervjuer med studie- och yrkesvägledaren, rektorn och lärare att de åtgärder som hittills vidtagits handlar mycket om insatser för enskilda elever som riskerar att hoppa av utbildningen. Exempel ges bland annat på samarbete mellan lärare, studie- och yrkesvägledaren och elevhälsan för att kunna ha insatser kring mål och motivation som gör att elever avslutar sina studier med en gymnasieexamen.

Elever uppger i intervjuer att lärarna har olika sätt att ta reda på vilka ambitioner och framtidsmål eleverna har. I årskurs 1, berättar eleverna, fick de skriva ett brev till sina lärare och beskriva sig själva, sina intressen, varför de valt handels- och administrationsprogrammet samt sina mål med studierna. Lärarna har också samtal löpande med eleverna om deras målsättningar med studierna, framförallt lärarna i yrkesämnen. Både elever, studie- och yrkesvägledaren och lärare berättar om att lärarna i samband med APL tar hänsyn till elevernas intressen och framtidsplaner. Eleverna säger

³ Se fotnot 1

att lärarna för en diskussion med dem om vilka APL-platser som utifrån specifika intressen kan vara lämpliga. Det framkommer till exempel att någon elev uttryckt intresse av att få möjlighet att under sin APL vara hos en mäklarfirma och att detta möjliggjordes. Eleverna berättar också att de upplever att lärarna "ser dem" och i undervisningen har möjlighet att vägleda dem utifrån deras intressen och behov. Enligt de intervjuade eleverna är det främst inför APL-perioder som de märker att lärarna arbetar för att de ska utveckla sin självkännet. Inför APL pratar lärarna enskilt med eleverna efter att eleverna gjort sina val. I samband med det diskuterar lärare och elever varför de gjort de valen och kan då också eventuellt föreslå någon annan APL-plats och utmana eleverna att välja annan inriktning på APL-platsen. Eleverna för loggbok under APL och reflekterar bland annat över hur väl platsen motsvarade deras förväntningar. Lärarna ger i olika utsträckning eleverna återkoppling kring studieresultat i relation till respektive elevs ambitioner och mål. Mycket av återkopplingen sker enligt lärarna i den löpande undervisningen, men det ges i intervjuer också exempel på att lärare har enskilda samtal med eleverna kring studieresultat i förhållande till elevens mål.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att rektorn och lärare genom olika åtgärder i viss utsträckning identifierar enskilda elevers behov av studie- och yrkesvägledning. Det sker till exempel genom samtal och genom olika uppgifter som eleverna arbetar med i undervisningen. Det finns också många inslag av studie- och yrkesvägledning i samband med att eleverna ska genomföra sina APL-perioder så att dessa ska utgå från respektive elevs behov.

Det saknas dock en bedömning av vilka kunskaper eleverna eventuellt behöver tillföras för att kunna hantera frågor kring val av framtida studier och yrken.

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen därför att ett arbete i första hand behöver inledas inom följande utvecklingsområde:

- Rektorn behöver säkerställa att studie- och yrkesvägledningen är anpassad efter elevernas behov. I detta arbete bör rektorn till exempel jämföra bilden av elevernas behov med hur mycket resurser som avsätts liksom i vilken mån schemaläggning, lärarnas förutsättningar för planering och samverkan samt insatser av studie- och yrkesvägledaren påverkar.

3. Vidga elevernas perspektiv och motverka begränsningar i elevernas val

Inom detta område granskas i vilken utsträckning eleverna ges allsidiga kunskaper om arbetsmarknaden som förmår vidga deras perspektiv och motverka begränsningar i studie- och yrkesval utifrån föreställningar om kön, social och kulturell bakgrund.⁴ Begreppet kulturell bakgrund kan förstås som föreställningar om kultur som påverkar elevernas val samt den specifika situationen för elever med migrationsbakgrund.

Granskningen visar att det inte finns några konkreta mål uppsatta eller ett medvetet organiserat arbete på skolenheten för att motverka begränsningar i elevernas studie- och yrkesval utifrån kön och/eller kulturell bakgrund.

Detta beror enligt rektorn på att handelssektorn inte är traditionellt uppdelad i en manlig respektive kvinnlig arbetsmarknad. Inte heller kulturell bakgrund har enligt vad rektorn uppger inverkat på elevernas val varför frågan inte varit i fokus vid handels- och administrationsprogrammet. I de val som eleverna gör inom programmet har inte heller, enligt studie- och yrkesvägledaren och rektorn, identifierats något som föranlett kompensatoriska insatser. Enligt rektorn hade frågan kommit upp om det upplevts som ett bekymmer. Enligt studie- och yrkesvägledaren, lärare och rektorn finns inga konkreta mål för eller någon särskild uppföljning av arbetet för att motverka eventuella begränsningar i elevernas val utifrån kön, social och/eller kulturell bakgrund på handels- och administrationsprogrammet. I intervjun med huvudmannens representanter framkommer att huvudmannen arbetar för att vidga elevernas perspektiv bland annat genom att om möjligt rekrytera lärare av det underrepresenterade könet vid nyrekrytering inom de program där det finns en skev personalsammansättning utifrån kön. Insatser har också gjorts för att presentera skolans program könsneutralt för blivande elever och för att rekrytera fler flickor till teknikprogrammet. De intervjuade lärarna uppger i intervju att det finns andra program där insatser görs för att motverka begränsningar i elevernas val och nämner vård- och omsorgsprogrammet som exempel.

Elever uppger i intervju att lärarna inte behandlar dem olika utifrån kön, social och/eller kulturell bakgrund och upplever att lärarna aktivt vänder sig till alla elever i sin undervisning. Det, säger eleverna, att de uppfattar som att lärarna arbetar för att det inte ska finnas begränsningar i enskilda elevers studie- och yrkesval utifrån kön, social eller kulturell bakgrund. Lärarna har, enligt eleverna, pratat med dem om att det finns skillnader mellan olika typer av handelsföretag när det gäller könsfördelningen bland de anställda, men också diskuterat med eleverna att det finns möjlighet för dem att arbeta inom alla typer av handelsföretag. Som exempel nämner eleverna att lärarna inte utgår från att pojkar inte kan arbeta med smink och parfym. Eleverna säger också att lärarna inte tilldelar eleverna APL-platser utifrån om de är en pojke eller flicka utan utifrån elevens kunskaper och intressen. Lärare ger också exempel på att de utmanat enskilda elever att prova otraditionella val av arbetsplatser och arbetsuppgifter i samband med fördelning av APL-platser. Lärare säger också i intervju att de i sin undervisning ger

⁴ Se fotnot 1

eleverna en så bred uppfattning om arbetsmarknaden inom handel och service som möjligt. Ur ett generellt perspektiv har begränsningar i studie- och yrkesval utifrån kön, social och/eller kulturell bakgrund behandlats vid olika tillfällen i undervisningen, enligt de intervjuade. Bland annat berättar elever att de i ämnet samhällskunskap diskuterat löneskillnader mellan könen.

Några särskilda satsningar för att säkerställa att lärarna har aktuell kunskap kring begränsningar i studie- och yrkesval utifrån föreställningar om kön, social och/eller kulturell bakgrund har inte genomförts för lärarna inom handels- och administrationsprogrammet. Huvudmannen planerar, enligt de intervjuade representanterna, att erbjuda lärarna kompetensutveckling kring normer och värden med inriktning mot yrkesval. Huvudmannen har också som ambition att vidta åtgärder för att öka elevernas generella valkompetens, men några konkreta insatser har inte beslutats.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i viss omfattning ges allsidiga kunskaper för att vidga deras perspektiv och motverka begränsningar i studie- och yrkesval utifrån föreställningar om kön, social och/eller kulturell bakgrund. Det finns dock inga konkreta mål utformade för eller någon särskild uppföljning av arbetet för att motverka eventuella begränsningar i elevernas val på handels- och administrationsprogrammet.

Därmed saknas en aktuell bild av i vilken utsträckning eleverna ges tillräckligt allsidiga kunskaper om arbetsmarknaden som förmår vidga deras perspektiv och motverka begränsningar i studie- och yrkesval utifrån föreställningar om kön, social och kulturell bakgrund.

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen därför att ett arbete i första hand behöver inledas inom följande utvecklingsområde:

- Rektorn behöver säkerställa att den vida studie- och yrkesvägledningen förmår vidga elevernas perspektiv och motverka begränsningar i elevernas framtida studie- och yrkesval som är beroende av kön, social och/eller kulturell bakgrund. I arbetet bör rektorn sätta upp konkreta mål för att studie- och yrkesvägledningen ska verka kompensatoriskt så att alla elever har samma möjligheter att välja framtida studier och yrken utan begränsningar utifrån föreställningar om kön och social eller kulturell bakgrund. Som en del i arbetet behöver rektorn följa upp att lärarna har aktuell kunskap om faktorer och föreställningar som påverkar elevernas val och hur frågor som rör området kommer till uttryck i undervisningen. Rektorn behöver också följa upp att arbetet ger avsedda effekter.

4. Huvudmannens ansvar

Inom detta område granskas i vilken utsträckning huvudmannen tar ansvar för att rektor ges goda förutsättningar för arbetet med studie- och yrkesvägledning på skolenheten. Bland annat hur huvudmannen konkretiserar vad de nationella målen för studie- och yrkesvägledning innebär i den egna verksamheten. Vidare hur organisation och resursfördelning, till exempel utifrån en kartläggning av behoven, säkerställer att elevernas behov av studie- och yrkesvägledning kan tillgodoses.⁵

Granskningen visar att huvudmannen upprättat en plan för arbetet med studie- och yrkesvägledning. I planen anges de nationella mål som styr verksamheten samt de rutiner och aktiviteter som huvudmannen beslutat ska gälla. Av planen framgår vem/vilka som är ansvariga för att aktiviteter genomförs. Huvudmannen har genom planen i viss mån skapat rutiner för att planera och konkretisera studie- och yrkesvägledningen, framförallt den snäva vägledningen som studie- och yrkesvägledarna ansvarar för. Lärarnas medverkan i studie- och yrkesvägledningen nämns i några sammanhang som handlar om att och hur lärare till exempel förväntas medverka i olika aktiviteter. Det gäller till exempel studiebesök, besök och information av yrkesverksamma, arbetsförmedling samt representanter för branscher och företag. Därutöver anges att eleverna som en studie- och yrkesorienterande aktivitet vid behov ska få möjlighet att skriva ansökan/CV. I intervju med huvudmannens representanter framkommer att planen tagits fram utifrån att det funnits ett behov av att utveckla verksamheten. Studie- och yrkesvägledaren uppger i intervju att hen har som uppdrag att möjliggöra de insatser som planen anger genom att bryta ner planen till faktiska aktiviteter. Av intervjuer med lärare framkommer att alla lärare inte har kännedom om planen och därmed inte heller genom planen kännedom om vilka uppdrag och aktiviteter som huvudmannen förväntar sig av lärarna när det gäller planering och utveckling av studie- och yrkesvägledningen. Av den verksamhetsredogörelse som Skolinspektionen tagit del av inför granskningen framgår att planen för studie- och yrkesvägledning följs upp varje år. Av intervju med rektorn och huvudmannen framgår att detta bland annat har gjorts genom att eleverna i en enkät svarar på om sin syn på den studie- och yrkesvägledning de erhåller.

Av verksamhetsredogörelsen granskningen framgår vidare att huvudmannen beslutat att det för varje gymnasialt yrkesprogram vid Alströmergymnasiet ska finnas ett programråd. Programrådet för handels- och administrationsprogrammet är enligt flera av de intervjuade väl representerat av branschen och är ett aktivt råd. I programrådets möten medverkar också politiker ur nämnden och programrådets möten följs upp vid utbildningsnämndens sammanträden. Huvudmannen har möjliggjort erfarenhetsutbyte för rektorn och studie- och yrkesvägledaren som var för sig ingår i olika konstellationer av nätverk för erfarenhetsutbyte kring studie- och yrkesvägledning såväl inom kommunen som i samverkan med andra kommuner. Studie- och yrkesvägledaren ingår i ett nätverk för studie- och yrkesvägledare i kommunen och det finns också nätverk för studie- och yrkesvägledare inom Göteborgsregionen där kommunen är företrädd. Rektorn har bland annat möjlighet att delta i möten med branschföreträdare inom handel i Göteborg.

⁵ Se fotnot 1

Alströmergymnasiet sektor 4 ska, liksom huvudmannens övriga verksamheter, i det systematiska kvalitetsarbetet rapportera arbetet med studie- och yrkesvägledning. I den redovisning som ges i "SKA-rapport 2017 sektor 4" redovisas tillgången till studie- och yrkesvägledare och denna bedöms vara god. Någon redovisning eller värdering av hur studie- och yrkesvägledningen har fungerat i undervisningen ges dock inte i SKA-rapporten. Det framkommer i intervjuer också att huvudmannen, utöver det som rektorn rapporterar, gör egna analyser genom att använda sig av statistik, till exempel om elevers val. I intervjun med huvudmannens representanter framkommer att huvudmannen har som ambition att framöver utveckla uppföljningen av studie- och yrkesvägledningen, bland annat genom att göra en årsplan som sedan följs upp inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet.

Granskningen visar vidare att eleverna vid handels- och administrationsprogrammet har tillgång till en utbildad studie- och yrkesvägledare. Överlag bedömer samtliga intervjuade att tillgången till studie- och yrkesvägledare är tillräcklig och att studie- och yrkesvägledaren arbetar utefter de behov som man identifierar i verksamheten.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att huvudmannen till delar tar ansvar för att rektorn ges goda förutsättningar för arbetet med studie- och yrkesvägledning på skolenheten. Genom den plan som antagits har rutiner för arbetet med studie- och yrkesvägledning skapats. Rutinerna tar i huvudsak upp de insatser och uppgifter som är kopplade till den snäva vägledningen och genomförs av studie- och yrkesvägledaren, men i planen nämns även vad lärare förväntas delta i eller göra. Den uppföljning som gjorts av studie- och yrkesvägledningen har framförallt varit inriktad på det som studie- och yrkesvägledaren genomför och i lägre grad på det arbete som lärarna utför. I flera fall känner de intervjuade lärarna inte till planen eller huvudmannens arbete för att planera, följa upp och utveckla studie- och yrkesvägledningen.

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen därför att ett arbete i första hand behöver inledas inom följande utvecklingsområde:

- Huvudmannen behöver förtydliga sina rutiner för att planera, följa upp och utveckla studie- och yrkesvägledningen avseende den vida vägledningen som eleverna ges i undervisningen. I arbetet bör bland annat ingå uppföljning och analys av elevernas behov och hur det för närvarande tillgodoses, personalens eventuella behov av kompetensutveckling liksom personalens kännedom om huvudmannens plan för hur arbetet ska genomföras i verksamheten.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 15 augusti 2019 redovisa till Skolinspektionen vilka åtgärder som vidtagits utifrån de fyra identifierade utvecklingsområdena som anges ovan under rubrik *Bedömning*. Som stöd för redovisningen bör bifogade mall (bilaga 2) användas.

Redogörelsen skickas via e-post, till dokument.goteborg@skolinspektionen.se, eller per post till, *Skolinspektionen, Box 2320, 403 15 Göteborg*. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 400–2017:10219) i de handlingar som sänds in.

På Skolinspektionens vägnar

X Roland Fallström

Beslutsfattare
Signerat av: Roland Fallström

X Bo Jersenius

Föredragande
Signerat av: Bo Jersenius

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:
<https://www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn--granskning/Kvalitetsgranskning/Skolinspektionen-granskar-kvaliteten/SYV-pa-gymnasiala-yrkesprogram/>

Bilaga 1

Författningar och allmänna råd i kvalitetsgranskningen Studie- och yrkesvägledning på gymnasiala yrkesprogram

Skollagen (2010:800)

1 kap. 4 § 1-2 st skollagen

Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. [...]

I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. [...] En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. [...]

2 kap. 8 b § skollagen

Kommuner ska fördela resurser till utbildning inom skolväsendet efter barnens och elevernas olika förutsättningar och behov.

2 kap. 29 § skollagen

Elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning.

I förarbetena till skollagen (prop. 2009/10:165, s. 278-279) anges att lärare, skolledare och särskilt utbildade studie- och yrkesvägledningsfunktionärer har ett gemensamt ansvar, men delvis olika roller, när det gäller information och vägledning till eleverna om framtida studier och arbetsliv. En förutsättning för att eleverna ska kunna utnyttja den stora frihet och de möjligheter till egna val som erbjuds är att de får en adekvat information om utbildningsutbud och valmöjligheter, såväl utifrån sina intressen och förutsättningar som i förhållande till arbetsmarknadens behov. Elevernas behov av vägledning kommer säkerligen inte att bli mindre i framtiden än i dag. Sammantaget talar detta för någon form av reglering av studie och yrkesvägledning även i den nya skollagen.

I förarbetena till skollagen (prop. 2009/10:165, s. 659) anges vidare att kompetens för studie- och yrkesvägledning främst finns hos personer som är anställda för denna verksamhet. Även rektorer och lärare har dock ett visst ansvar att förmedla sådan kunskap. Frågor om studie- och yrkesvägledning behandlas främst i läroplanerna. Huvudmannen bestämmer själv om kompetensen ska ordnas genom att personal anställs eller på något annat sätt.

2 kap. 30 § skollagen

För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning ska den sökande ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet.

Den som inte uppfyller kravet enligt första stycket får anställas för studie- och yrkesvägledning för högst ett år i sänder.

2 kap. 34 § 1 st skollagen

Huvudmannen ska se till att personalen vid förskole- och skolenheterna ges möjligheter till kompetensutveckling. [...]

4 kap. 3 § skollagen

Varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.

4 kap. 4 § skollagen

Sådan planering, uppföljning och utveckling av utbildningen som anges i 3 § ska genomföras även på förskole- och skolenhetsnivå.

Kvalitetsarbetet på enhetsnivå ska genomföras under medverkan av lärare, förskollärare, övrig personal och elever. Barn i förskolan, deras vårdnadshavare och elevernas vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i arbetet.

Rektorn och förskolechefen ansvarar för att kvalitetsarbete vid enheten genomförs enligt första och andra styckena.

4 kap. 5 § skollagen

Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska vara att de mål som finns för utbildningen i denna lag och i andra föreskrifter (nationella mål) uppfylls.

4 kap. 6 § skollagen

Det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska dokumenteras.

4 kap. 7 § skollagen

Om det vid uppföljning, genom klagomål eller på annat sätt kommer fram att det finns brister i verksamheten, ska huvudmannen se till att nödvändiga åtgärder vidtas.

15 kap. 2 § 1 st skollagen

Gymnasieskolan ska ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. [...]

15 kap. 3 § skollagen

Utbildningen i gymnasieskolan ska utgöra en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet och en bas för rekrytering till högskolesektorn.

2011 års läroplan för gymnasieskolan (SKOLFS 2011:144)

2 Övergripande mål och riktlinjer

I de övergripande målen anges de kunskaper samt de normer och värden som alla elever bör ha utvecklat när de lämnar utbildningen. Målen anger inriktningen på utbildningen.

2.4 Utbildningsval - arbete och samhällsliv

Gymnasieskolan ska nära samverka med de obligatoriska skolformerna, arbetslivet, universiteten och högskolorna samt med samhället i övrigt. Detta krävs för att eleverna ska få en utbildning av hög kvalitet och få underlag för val av kurser inom utbildningen och för vidare studier eller yrkesverksamhet. Det är särskilt viktigt att skolan samarbetar med arbetslivet om yrkesutbildningen.

Genom att arbetslivet fortlöpande förändras när det gäller behovet av kompetens och rekrytering av arbetskraft inom olika områden har studie- och yrkesvägledning i vid mening stor betydelse. Universitet och högskolor, arbetsförmedlingar, näringsliv samt arbetsmarknadens parter och branschorganisationer har därför viktiga roller i informationen till skolan och eleverna.

Mål

Skolans mål är att varje elev

- utvecklar sin självkänedom och förmåga till studieplanering,
- medvetet kan ta ställning till fortsatt studie- och yrkesinriktning på grundval av samlade erfarenheter och kunskaper,
- ökar sin förmåga att analysera olika valmöjligheter och bedöma vilka konsekvenser dessa kan ha,
- har kännedom om arbetslivets villkor, särskilt inom sitt studieområde, samt om möjligheter till fortsatt utbildning, praktik och arbete i Sverige och andra länder, och
- är medveten om att alla yrkesområden förändras i takt med teknisk utveckling, förändringar i samhälls- och yrkesliv samt ökad internationell samverkan och därmed förstår behovet av personlig utveckling i yrket.

Riktlinjer

Personalen ska, efter en av rektorn gjord arbetsfördelning,

- bidra med underlag för elevernas val av utbildning och yrke,
- informera och vägleda eleverna inför deras val av kurser, fortsatt utbildning och yrkesverksamhet och motverka sådana begränsningar i valet som grundar sig på föreställningar om kön och på social eller kulturell bakgrund,
- i informationen och vägledningen utnyttja de kunskaper som finns hos eleverna, hos skolans personal och i samhället utanför skolan,
- i undervisningen utnyttja kunskaper och erfarenheter från arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång,
- utveckla kontakter med universitet och högskolor samt med handledare och andra inom arbetslivet som kan bidra till att målen för utbildningen nås,
- i utbildningen utnyttja kontakter med det omgivande samhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv, och
- bidra till att presumtiva elever får information om skolans utbildningar.

2.6 Rektorns ansvar

Enligt skollagen ska det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ledas och samordnas av en rektor. Rektorn ansvarar för att planera, följa upp, utvärdera och utveckla utbildningen i förhållande till de nationella målen. Som pedagogisk ledare för skolan och som chef för lärarna och övrig personal i skolan har rektorn ansvar för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att [...]

- undervisningen, elevhälsan och studie- och yrkesvägledningen utformas så att eleverna får den ledning och stimulans, de extra anpassningar, särskilt stöd samt andra stödåtgärder som de behöver, [...]
- lärare och annan personal får möjligheter till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen,
- samverkan mellan lärare i olika kurser kommer till stånd så att eleverna får ett sammanhang i sina studier,
- samverkan med universiteten och högskolorna samt arbetslivet utanför skolan utvecklas så att eleverna får en kvalitativt god utbildning samt en förberedelse för yrkesverksamhet och fortsatt utbildning,
- studie- och yrkesvägledningen organiseras så att eleverna får information om och vägledning inför de olika val som skolan erbjuder och inför val av framtida utbildning och yrke, [...]

- stimulera till internationella kontakter, samverkan och utbyten i utbildningen, [...]

Skolverkets allmänna råd om arbete med studie- och yrkesvägledning (SKOLFS 2013:180)

1. Att styra och leda arbetet med studie- och yrkesvägledning

Huvudmannen bör

- konkretisera vad de nationella målen för studie- och yrkesvägledning innebär för den egna verksamheten, samt
- vid beslut om organisation och resursfördelning säkerställa att elevernas behov av studie- och yrkesvägledning kan tillgodoses.

Rektorn bör

- se till att det finns rutiner och metoder för att planera, utvärdera och utveckla studie- och yrkesvägledningen så att den tillgodoser elevernas behov av vägledning,
- tydliggöra hur ansvaret för studie- och yrkesvägledning är fördelat mellan studie- och yrkesvägledare, lärare och övrig personal samt formerna för samarbetet mellan dem,
- se till att studie- och yrkesvägledning sker kontinuerligt och integrerat i utbildningen under studietiden, så att eleven ges förutsättningar att göra väl underbyggda studie- och yrkesval, samt
- se till att eleverna, utifrån sina behov, erbjuds vägledningssamtal.

2. Personal och kompetens

Huvudmannen bör

- inför resursfördelningen ta reda på vilken kompetens som finns och vilken kompetens som behövs för att tillgodose elevernas behov av studie- och yrkesvägledning.

Huvudmannen och rektorn bör

- se till att studie- och yrkesvägledaren har den kompetens som behövs för att kunna stödja övrig personals arbete med studie- och yrkesvägledning.

Rektorn bör

- med utgångspunkt i en kartläggning av elevernas behov av studie- och yrkesvägledning se till att verksamheten kan tillhandahålla den kompetens som krävs för att tillgodose elevernas behov av studie- och yrkesvägledning,
- med utgångspunkt i elevernas behov av vägledning, fortlöpande kartlägga och analysera kompetensutvecklingsbehovet för personal som arbetar med studie- och yrkesvägledning, samt
- se till att personalen på skolan har kunskaper om och förståelse för hur kön samt social och kulturell bakgrund påverkar elevernas studie- och yrkesval samt att de har kunskaper om hur elevernas föreställningar om utbildningar och yrken kan utmanas.

3. Undervisning och samverkan – skola, utbildning och arbetsliv

Rektorn bör

- organisera studie- och yrkesvägledningen så att eleverna får möjlighet att ställas inför olika uppgifter i arbetslivet och möta företrädare för arbetslivet och utbildningsväsendet i syfte att ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper och erfarenheter inför kommande studie- och yrkesval,
- ha ett övergripande ansvar för att elevernas arbetslivskontakter bidrar till att deras studie- och yrkesval inte begränsas av kön eller av social eller kulturell bakgrund, samt
- planera för att varje elev i gymnasiesärskolan får det stöd han eller hon behöver i övergången till arbetslivet.

Lärare bör i undervisningen

- ge eleverna möjlighet att utveckla en förståelse för hur kunskaper i ämnet kan ha betydelse i arbetslivet och på så sätt utgöra ett underlag för deras framtida studie- och yrkesval,
- utmana, problematisera och visa på alternativ till traditionella föreställningar om kön, kulturell och social bakgrund som annars kan begränsa elevernas framtida studie- och yrkesval, samt
- ge eleverna möjlighet att utveckla allsidiga kunskaper om hur arbetslivet fungerar.

Lärare och studie- och yrkesvägledare bör

- ge eleven möjlighet att utveckla sin förmåga att genomföra sina val av studier

och yrken.

Studie- och yrkesvägledaren bör

- bidra med sådana specialistkunskaper som kan ha betydelse för elevernas studie- och yrkesval.

4. Information inför val av studier och yrken

Kommunen bör

- säkerställa att kommunens medborgare informeras om sina möjligheter till utbildning.

Rektorn bör

- se till att det finns strategier för att alla elever utifrån sina behov ska få allsidig information om studier och yrken.

Studie- och yrkesvägledaren och läraren bör

- ge eleverna möjlighet att utveckla sin förmåga att kritiskt granska information om studier och yrken samt skapa medvetenhet om vilket ansvar de själva har för sina studie- och yrkesval, samt
- se till att eleverna får saklig och aktuell information om arbetslivets kvalifikationskrav och om hur arbetsmarknaden ser ut inom olika yrkesområden.

Studie- och yrkesvägledaren bör

- se till att informationen om utbildningsvägar och yrken är aktuell, opartisk, tillförlitlig och tillgänglig för eleverna när de behöver den,
- se till att varje elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan får information om de kurser och utbildningar som finns inom gymnasieskolan respektive gymnasiesärskolan och om vilka val som kan ha betydelse för vidare studier,
- se till att eleverna i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan får information om valmöjligheter i form av inriktningar, kurser och yrkesutgångar samt om vilka konsekvenser ett byte av studieinriktning och kurser medför,
- se till att eleverna i gymnasieskolan får information om vidare studier och om vilka val som kan ha betydelse för dessa, samt
- se till att eleverna inom och sökande till vuxenutbildningen får tillgång till information om de kurser och utbildningar som de kan behöva för att nå sina studiemål.

5. Vägledningssamtalet

Rektorn bör

- organisera studie- och yrkesvägledningen så att eleverna erbjuds vägledningssamtal som utgår från varje elevs behov och stödjer dennes studie och yrkesvalsprocess.

Studie- och yrkesvägledaren bör se till att vägledningssamtalen planeras och genomförs så att de

- vidgar elevens perspektiv om såväl de egna förutsättningarna som olika utbildningar och yrken,
- utmanar elevens föreställningar om yrken och utbildningar utifrån kön samt utifrån social och kulturell bakgrund,
- ger eleven förutsättningar att utveckla sin förmåga att väga samman olika faktorer som har betydelse för studie- och yrkesvalet, samt
- ger den individuella studieplanen en central roll i gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och inom vuxenutbildningen.

I anslutning till de allmänna råd som anges ovan har Skolverket också skrivit kommentarer som använts i granskningen.⁶

⁶ Skolverket (2013) *Arbete med studie- och yrkesvägledning*. Skolverkets publikationsservice, andra tryckningen, Stockholm 2017

Bilaga 2

Mall för huvudmannens redovisning till Skolinspektionen

Utvecklingsområde 1: Rektorn behöver se till att det finns en tydlig arbetsfördelning mellan berörda yrkesgrupper när det gäller den vida studie- och yrkesvägledningen. Rektorn behöver också se till att arbetsfördelningen är känd av personalen.

Redovisa vilka åtgärder som genomförts:

Beskriv hur verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:

Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:

Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

Utvecklingsområde 2: Rektorn behöver säkerställa att studie- och yrkesvägledningen är anpassad efter elevernas behov. I detta arbete bör rektorn till exempel jämföra bilden av elevernas behov med hur mycket resurser som avsätts liksom i vilken mån schemaläggning, lärarnas förutsättningar för planering och samverkan samt insatser av studie- och yrkesvägledaren påverkar.

Redovisa vilka åtgärder som genomförts:

Beskriv hur verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:

Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:

Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

Utvecklingsområde 3: Rektorn behöver säkerställa att den vida studie- och yrkesvägledningen förmår vidga elevernas perspektiv och motverka begränsar i elevernas framtida studie- och yrkesval som är beroende av kön, social och/eller kulturell bakgrund. I arbetet bör rektorn sätta upp konkreta mål för att studie- och yrkesvägledningen ska verka kompensatoriskt så att alla elever har samma möjligheter att välja framtida studier och yrken utan begränsningar utifrån föreställningar om kön och social eller kulturell bakgrund. Som en del i arbetet behöver rektorn följa upp att lärarna har aktuell kunskap om faktorer och föreställningar som påverkar elevernas val och hur frågor som rör området kommer till uttryck i undervisningen. Rektorn behöver också följa upp att arbetet ger avsedda effekter.

Redovisa vilka åtgärder som genomförts:

Beskriv hur verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:

Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:

Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

Utvecklingsområde 4: Huvudmannen behöver förtydliga sina rutiner för att planera, följa upp och utveckla studie- och yrkesvägledningen avseende den vida vägledningen som eleverna ges i undervisningen. I arbetet bör bland annat ingå uppföljning och analys av elevernas behov och hur det för närvarande tillgodoses, personalens eventuella behov av kompetensutveckling liksom personalens kännedom om huvudmannens plan för hur arbetet ska genomföras i verksamheten.

Redovisa vilka åtgärder som genomförts:

Beskriv hur verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:

Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:

Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

